

Stats-Raad Friis Rottböll's

Beskrivelse

over nogle Planter fra de malabariske Ryster.

§. I.

De Skatter, Naturen besidder, ere saa uudsømmelige, at den har nok deraf at uddeele til alle sine Essere. Forgængere, hvor sluttige og skarpsynede de end have været, maae dog stedse efterlade nok til Efterkommerne, som kan belønne deres Flid og Møye med den ædle Fornøielse, at betragte Skaberens grændseløse Godhed og ubegribelige Wiisdom, og bidrage noget en allene til deres Tidsalders Dphlysning og Nytte; men endog til en lang Række af kommende Slægters Bequemmelighed. Har dette Sted, hvor Emnet er lidet og Kredsen snever og indskrænket, saa langt meere, hvor begge ere saa udbredte og vidtløftige, at det er umueligt endog for den utretteligste Arbeidere, at have sine Øyne og Agtksomhed allevegne; Det er derfor ikke at undre over, at, skiont store Mænd som en Hermann, Hartog, van Rheede, Rumph, Burmann, de Linnée og andre have deels opsøgt, deels beskrevet, og bestemt en stor Mængde af de malabariske og zeylonske Planter, at de alligevel have maattet efterlade en riig Efterstet for en Thuunberg og König. Sidste, som af alle Naturkyndige bliver anseet og agtet for een af de sluttigste og duestigste Urtekiendere og lykkeligste Opfindere, vores Aarhundrede har havt, som har beriget Vidensskaberne, med saa mange nye Indbyggere, der i begge Lineernes, og andres Skrifter, saavelsom mine Græsarter ere anførte, som til dette Selskab har nedsendt en Afhandling om Epidendro, et af de rareste og smukkeste Urteslægter, hvilket af ingen kan bestemmes, uden den, som har den Lykke i de varmeste Himmelegne, hvor de have deres Fødestad, at see dem friske og i fuld Bert, har deuden sendt mig en 6 til 7 hundrede malabariske og zeylonske

Verter. Heraf vil jeg have den Vre at forelase Selskabet for denne Gang min Afhandling og Bestemmelse over nogle saa, som enten hidtil have været ubekjendte, eller ikke noksom oplyste: Af begge have nogle den Ufuldkommenhed, at Frugten er ubekjendt, men da det er en uundgaaelig Mangel ved Verter i saa langt fraliggende Lande, hvor de kyndige Reysendeielden have den Tid, at de kunde opholde sig der saa længe, indtil efter Blomstret en fuldkommen Frugt viser sig, har jeg ikke vildet undlade for den Sags Skyld at bestemme deres Slægt, saa meget desmeere, som de tilstedeværende Blomsterets Deele skille dem noksom fra hidtil bekjendte Slægter, og om end Frugten siden skulde gjøre, at et eller andet af dem blev underlagt et andet Slægt, haaber jeg, at Esterlægten vil sørge for, at de berømte Mand, hvis Navne de bære, ved nye opdagede Slægters Benævnelse komme i Erindring.

§. 2.

Dersom en stor og almindelig Nytte af et Plante-Slæggt foreenet med en riig Afgift af ethvert af dets Individua i Særdeleshed, pleyer at tildrage sig Menneskenes Opmarksomhed, saa har Sago-Træet saa meget større Ret til at fordre de Naturkyndiges, som det er vist, at disse Fortrin lidet vilde gavnet det, dersom Skaberens Haand ikke saaledes havde bevæbnet dets spæde Ungdom, at det kunde modstaae sine Udeleggeres Vold. Store og umaadelige Skove vore heraf paa alle molukkiske Øer, saavel som paa Siam, Java, Sumatra, Borneo, Coram, og mangfoldige flere Steder i Indien. Foruden at Træet anvendes til disse Landes Bygninger og andre Indretninger brødsfoder det med sin Marv en allene utallige Mennesker i Indien, men forsyner endog i Overflodighed de andre Verdens Deele, hvoriblandt vores Europa nyder sin gode Deel med et behageligt og velsmagende Næringsmiddel. Et fuldkommet Træ af 12 til 15 Alens Høyde, og i Alen til 5 Qvarterers Tværlinie ved Roden giver saadan en Overflodighed af Marv, at deraf kan beredes 3 til 400 Pund fint Meel, hvoraf bages Brød for Landets Børn, og formes Gryn for de øvrige Verdens Parter (a). I dets spæde Alder udspringe omkring Roden utallige Øviste alle

befatte

(a) Dersom saa lidet en Skabning, som Silkeormen, der meest hos os kun tjener til Overdaandighed, fortjener Agtsomhed, hvor meget meere et saa stort og Frugtbringende Træ.

Befatte med sære og hvasse Torne, som ikke allene beskierme de Unges Stammer, men endog de ældres Frugter fra Bildsoinenes Lænder, der søge i førstes Marv, og sidstes Kiærne en lækker Føde, alt dette kan tillige med Træets Figur og nøyagtige Beskrivelse sees hos Valentin (b), Rumph (c), Berg (d), og flere. Ridderen Linnée og andre af de nyere Botanici have troet, at det var *Cycas circinalis*, men Rumphii Figur og Beskrivelse bestyrket ved nyere Jagttagelser modsige dette, og Træets Slægt er saaledes blevet ubekjendt, indtil jeg nu ved Hr. D. König's Venjskab, der for 3 Aar siden har sendt mig Blomsterne, er blevet sat i Stand til ved Beskrivelse og Figurer at oplyse det. Oven af dets Top udgaaer da Blomster-Buskken, som først er indsluttet i en Bælg paa 3 Fods Længde, og siden udvorer i 10 til 12. 6 Aen lange Greene, der vekselsviis udsende andre Blomstre-Stilke af 1 Aen til 5 Qvarteers Længde, hvoraf hver i sær bære omtrent 10 ligendstaaende, eller lidet tilbagebøiede Tapper, som alle ere overtrukne med et mørkerødt, eller bruunt Laad, og overalt med Blomster bestrøede. Disses Dage bestaae af 3 smaae Blade, Krandsen har ligesaa mange af dobbelt Størrelse; Støv-Stænglerne ere 6. Frugt-Knubben indlagt med et Nætverk af smaae Skæl runde og skinnende. Jeg har kaldet dette Træes Slægt *Metroxylon* eller *Marve-Træe*, og giver derpaa følgende Beskrivelse.

§. 3.

Metroxylon Sagu, ramis radicalibus spinosissimis.

Spatha tripedalis, spinis deciduis armata. *Rumph.*

Spadix ad basin ramosus, ramis divergentibus bis homine altioribus apicem versus extenuatis. *Rumph.*

Pedunculi cubitales circiter, incurvi, ad latera compressi, squamis monophyllis truncatis, interordinia amentorum obfidentibus tecti; angulis tomento ruffo indutis.

Amenta cylindracea, alterna, sessilia, 2 pollices remota, horizontalia

(b) India litterata. Pag. 436.

(c) Herbarium Amboin. Pars 1. pag. 72. Tab. XVII, & XVIII.

(d) Materia medica. pag. 875.

talia aut parum reflexa, recta & incurva, tomento densissimo ruffo obsita, squamis coriaceis parvis flores tegentibus interstincta, crassitie digiti indicis, I ad I $\frac{1}{2}$ palmam transversam longa. *Flores* innumeri sparsi, parvi, amenti tomento immersi, ejusque squamis fulci, hermaphroditi, quorum multi abortire videntur. *Calyx* perianthium. Folia 3 ovata, obtusa, striata, lignosa, patentia.

Corolla petalla 3, oblongo-ovata, obtusa, calyce longiora, concava, lignea, glabra.

Stamina Filamenta 6 concava ad Basin lata, apice subulato. Antheræ incurvæ, sagittatæ, versatiles, deciduæ, supra stylum conniventes.

Pistillum germen ratione floris magnum, lucidum, squamis appressis tessellatum. Stylus brevis, erectus, strictissimus, pyramidalis, angulatus. Stigma simplex, acutissimum.

Fructus. Nux subrotunda, ovi columbini magnitudine, squamis conniventibus reticulata, fragilis. Nucleus durus, utrinque sulcatus. *Rumph.*

Explicatio Tab. I^{mæ}.

Pedunculus metroxyli Sagu, cui amenta X alterna insident, squamis obtectus.

a. flos erectus. b. idem expansus. c. petalum cum filamentum. d. stamina in situ naturali. e. stamen, cujus anthera filamentum concavo sinui insidet. f. Stamen ab apice antheræ pendulum. g. stamina super stylum conniventia. h. pistillum, cujus germen squamis tessellatum, stylus conicus angulatus, & stigma simplex.

§. 4.

Vaa Malacca er af Hr. Doctor König funden og ved Beskrivelse mig tilsendt en Plante hørende til Gynandria, hvis store og anseelige Blade og Blomstre, samt forunderlige Bygning i Fødsels-Deelene maae drage alle Urte-Elskeres Opmærksomhed til sig. Den er en Buskvoert af 1 til 3 Fods

Stør-

Størrelse med en Knæet, og ved et hvert Knæe bugtet Stængel. Bladene ere vortende, Kiile-dannede, riige paa udstaaende haarede Aarer, der bag paa samme giøre et mærkeligt Næt, heele i Kanten, og udlobende i en myg Spijs. Blomsterne ere uden Kalk, af hejvred Farve, 1 til 1½ Haandbred store, bestaaende af eet 3 Lappet Klokke-dannet Blad, som sidder oven over Frugten. Støv-Stænglerne ere 40. orange farvede, pndrede med et grønt Støv, som i 2 Rader udgaae fra et astumpet mørkerødt Legeme, hvilket indslutter Frugt-Knubben, hvis Nør ender sig udi Frugt-Knappen, der aabner sig i Middelpuncten af en Stierne, som oven til kroner det astumpede Legeme. Denne Beskrivelse viser en stor Overeenstemmelse med *Aeschlepias*, *Cynanchum*, *Stapelia*, og andre Snøe-Planter, hvis Fødsels-Deele Kiules af et astumpet Legeme, hvorigennem den besvangrende Dunst maae trænge for at komme til Frugt-Knappen. Da jeg forhen ved andre Venligheder har opkaldet tvende af vores berømmelige Botanici, saa byder Pligt og Taknemmelighed mig nu at erindre den som hos os har været Videnskabens største Jorfremmere og Beskyttere; Den ærverdige Gamle, som i sin selvgraae Alder foreener Ungdoms Munterhed med Mandss Styrke udi Tænkraft, som dette Selskab og Universitetet fordem have æret, som Formand, som besidder denne store Kunst at deele saa lige sin Yndest til alle Videnskaber og deres Etskere, at enhver saavel af disse som hiine kan troes at besidde den heel og udeelt. Lykkelig agter jeg mig, at kunde finde saa værdig en Venlighed til at oprette denne i alle Henseender store og af den danske Flora i Besynderlighed henstfortiente Mand i Planteriget et varigt Mindesmærke iblandt sammes andre troe Dykere. Jeg vil derfor under Navn af *Thottea grandiflora* indføre med Tegningen af Planten Tab. II. et Udtog af den Beskrivelse, som mig af Hr. Doctor König tillige med Exemplaret selv er tilsendt.

§. 5.

Thottea grandiflora, caule nodoso, flexuoso, geniculis tumidis;
foliis alternis cuneiformibus, ad basin cordatis maximis.

Frutex 1—3. pedalis.

Radix horizontalis crassitie digiti minimi; ramis parvis, flexuosis, lignosis; longis.

Nye Saml. II B.

Y y y

Caulis

Caulis flexuosus, articulatus, geniculis tumidis, pollicem transversum distantibus, scaber, ferrugineus, apice plerumque nutans.

Folia alterna, subsessilia, ad unum latus sæpissime vergentia, pedalia, costa venisque insigniter prominentibus exarata, reticulata, tomentosa, cuneiformia, vel obovata, ad basin cordata, integerrima, mucrone mucico terminata, 3 ad 5 in singula planta.

Racemus cum foliis alternus, a medio caule exiens, solitarius ut plurimum, rarissime geminus, simplex, erectus, 3 ad 5 floribus alternis onustus.

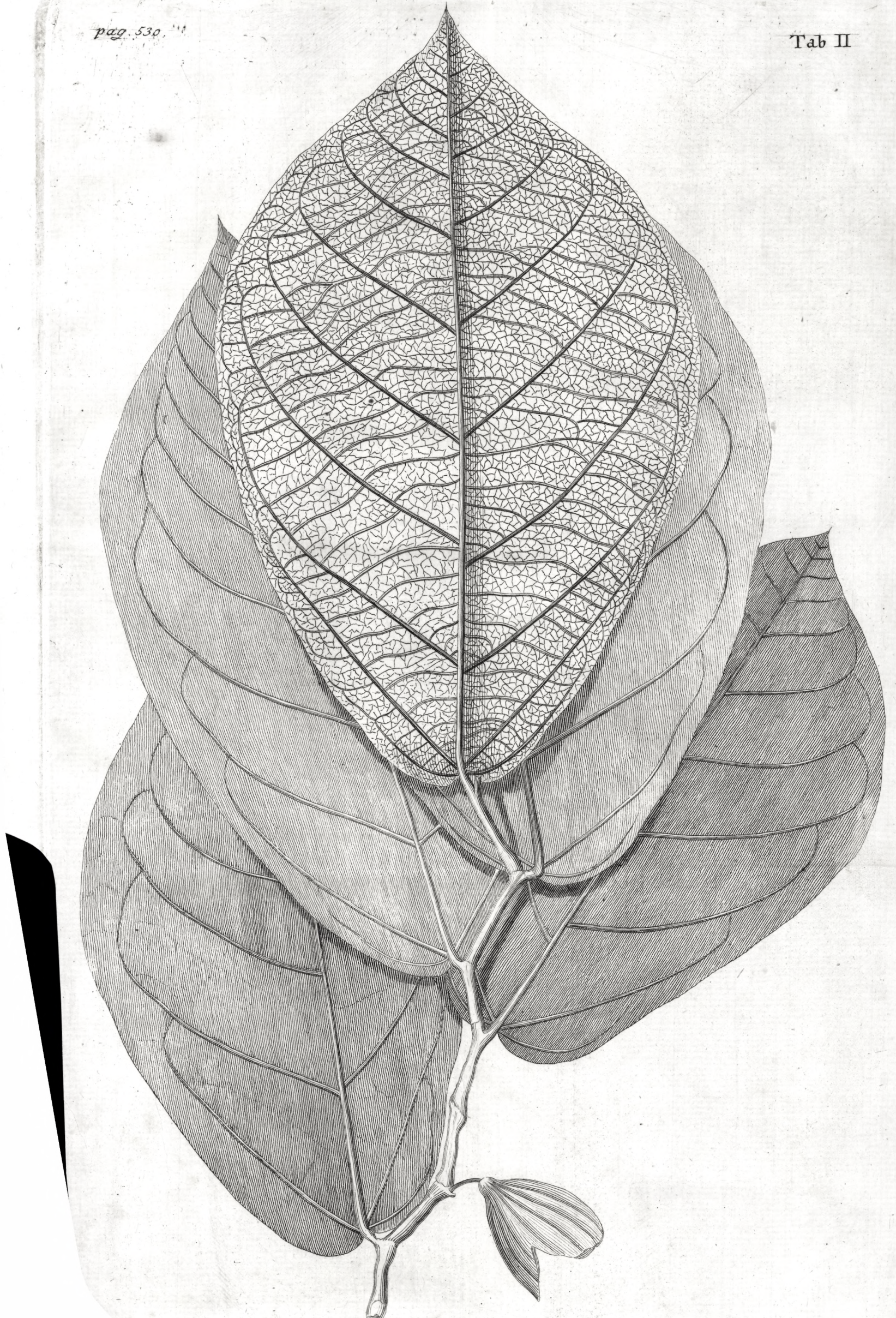
Pedunculus communis, articulatus, villosus, bracteatus, 25 ad 35 pollices longus, crassitie pennæ anserinæ. Pedicelli alterni, bifarii, remotiusculi, brevissimi. Bracteæ pedicillis oppositæ, solitariae, sessiles, erectiusculæ, ovatæ, acutæ, nervosæ, reticulatæ, pedunculum, exclusis pedicillis, quibus multo longiores, vaginantes.

Calyx. O.

Corolla, supera, monopetala, campanulata, pendula, maxima, purpureo-sanguinea, nervis 12—16 pilos rigidos hamatos gerentibus, pagina exteriori percursa, interiori molliusculo tomento obsita, margine 3-loba, lobis rotundatis integris, sesqui palmam longa, palma 1 plus minus latior.

Corpus truncatum, disco floris innatum, carnosum, sulco annulari circumcirca bissectum, margine partis inferioris parum prominulo, lineas 5 latum, 2—3 altum, atro-sanguineum. Discus radiis inæqualibus 12 ad 15 e centro exeuntibus, & glutinoso liquamine parum oblitteratis exaratus.

Stamina. Filamenta numerosa (34—40) erectiuscula, glabra, carnosæ, duplici circulo utrique margini truncati corporis adnata, superiori. 15—17. inferiori. 19—23. Antheræ exteriori

exteriori paginæ staminum adnatæ, oblongæ, didymæ, magnæ, aurantiaci coloris. Pollen fertile, caducum, viride.

Pistillum. Stigma in centro radiorum corporis truncati perforatum usque ad germen foramine magno, quod non nisi per incisionem cultri detegitur.

Pericarpium, siliqua quadrangularis, longa, acutiuscula, angulis exstantibus, rotundatis, villosa, bilocularis, spithamæa, 3 lineas vix crassa.

Inter fastuosas Asiæ plantas augusta facie eminent hæc planta, foliis ingentibus, corolla fulgidissima, disco antherisque discoloribus spectabilis. Contortis procul dubio annumeranda.

Explicatio Tab. II^{dæ}.

Thottea grandiflora: Caulis nodosus & flexuosus, rudimentum floris gerit; supremum folium reliquis plenius depictum est, ut elegans ipsorum rete appareat.

§. 6.

Fra Ceylon er mig ligeledes tilsendt en Plante, som upaatvieselig gjør et nyt Slægt. Den har aflang-runde, lærede, søy-kantede Blade; Trekantede, vrelende Bladstille, som paa øverste Side ved ophævede Tver-Streger ere afdeelte, formeere en ophævet Ring ved deres Udgang fra Greenene, og udsende næsten tværtover for det øverste Blad en greenet Blomster-Druu, hvorfra udgaae vrelviis kortstenglede store Blomster. Den tilkommer Sted i Systemet næst Reaumuria, hvorfor jeg har tilegnet den vores uadødelige Ole Worm, som for sine Indsigter og Hengivenhed til Natur-Historien ikke var i hans Tids-Ålder mindre navnkundig end i senere Tider hans Sidemand den lærde Franzos; Hvis Stamme har givet Staten og Høy-Skolen saa mange brugbare og berømmelige Lemmer, og hvorefter er udspiret en Green, som i vores Tider har udrevet sine Landsmænds Navne og Skrifter fra en evig Forglemselse.

§. 7.

Wormia triquetra, petiolis triquetris alternis, latere superiore transversim striatis.

Planta fruticosa.

Rami teretes, nodosi, annulis cincti, striati, *ficci* colore atro purpureo.

Petioles alterni, patentes, strictissimi, triquetri, sulcati, lineis elevatis transversis pagina superiore interstincti, ramis tubere annulari juncti, longitudine in maximis vix dimidia foliorum.

Folia alterna, oblonga, cum obtuso acumine, coriacea, nervosa, a singulo nervo ad proximum oblique striata, undulata, integerrima, repanda, *suprema* palmam transversam vix longa, ejus $\frac{2}{3}$ lata; *ficca* viridi-glauc.

Racemus simplex, petiolo supremi folii suboppositus.

Calyx. Perianthium. Folia 5 coriacea, patentia, quorum 3 *exteriora* ovata, patentia. 2 *interiora* majora, oblonga, concava.

Corolla. Petala 5 calyce majora, concava, cucullata, *media* inferioris partis regione subcartilaginea, striata; *reliqua* hanc ambiente tenuia, plicata & quasi radiata.

Stamina. Filamenta, innumera, brevissima, a receptaculo annulari germen cingente orta. Antheræ lineares incurvæ, didymæ, apice emarginatæ, germinibus, super quæ connivent, longiores.

Pistillum. Germina 5 obtusâ, trigona, conum conjunctim facientia. Styli 5 capillares reflexi. Stigmata simplicia.

Explicatio Tabulæ III^{tiæ}.

Wormiæ 3-quetræ ramus cum nodosis petiolorum ipsum amplexantibus annulis. In foliorum uno apparet, quomodo majores venæ transversæ obliquis minoribus junguntur.

a. Calyx.

- a. Calyx. b. flos expansus; cujus corolla 5-petala, cucullata; discus petalorum striatus, crassus; margo tenuis, inflexus. Stamina cum pistillo in centro. c. Petalum. d. Stamen. e. germina 5, stylis reflexis.

§. 8.

Efter den yngre de Linnée's Anmærkning i Suppl. plant. pag. 157. er Mangiferæ Slægt ikke endnu tilstrækkeligt oplyst. Jeg tænkte at raade Bod paa den Mangel ved at udbløde og opløse de tørre Blomstre af et meget smukt Exemplar, som mig i forrige Sommer blev tilsendt. Men var ikke saa lykkelig at kunne fuldføre det. Anledningen dertil gav en mig tilsendt Plante, som i de fleste Deele stemmede overeens med de Mærker, som Mangiferæ Slægt ere tillagte, dette undtagen: at Støv-Stænglerne komme ud af en skuuret eller dybfuuret Krands, som omgiver Grunden af Frugt-Knubben, og Støv-Giemmerne ere dobbelte liggende i en Skaal, som Enden af deres Stængler gjøre. Men som disse Egenheder ey ere tilstrækkelige til at gjøre et nyt Slægt, har jeg henført denne Plante, som jeg strax fuldstændigere skal beskrive, derhen: Da den endog i Henseende til Frugten stemmer overeens med samme. Naar Mangiferæ Slægt neyagtig i friske Blomstre af Urte-Kiendere engang er bleven bestemt og fastsat, vil man vissere faae at see, om Mærkerne ville tillade min at blive fremdeeles under samme, eller de maae adskilles, hvilket sidste bliver da let at iværksætte efter de af mig angivne Mærker. Den har en meget greenet Stamme, Greenene ere modsatte, Bladene iligemaade, imellem 2 a 3 Tommer lange, $1\frac{1}{2}$ breede, af Farve Glasgrønne med en pigget Rand, og Stille, som holde $\frac{3}{4}$ af deres Længde. Blomsterne ere smaae, fordeelte paa fløstede, udspilede, Stængler, have 5 rundagtige Blade i Kalken og 5 i Krandsen lidet større, 5 Støv-Stængler med Giemmer af forhen anførte Beskaffenhed, og en Kiødsfuld Steenfrugt (druppa). Udi udvortes Anseelse ligner den noget Berten, hvis Figur med Beskrivelse af Rumph er anført og regnet til Mangiferas. Herbar. Amb. 97 pag. og Tab. 27. Men da hans Plantes Blade ere længere og smalere, og Blomster-Druen gandske enkelt, har jeg ikke vovet, at anføre den som Synonymon til min. Det Træe derimod,

som af Linnæo i hans Flora Zeyl. No. 439. er beskrevet, har saa megen Overensstemmelse med min, at det ikke kan feyle, at den jo maae være een og den samme; Jeg er forfikkret, at den siden Blomster-Stilk med tilføiede Blade i min Fig. I. Tab. IV. vil med følgende Beskrivelse, være tilstrækkelig til at gjøre Planten, som jeg har givet Tilnavn af *glauca*, kiendelig.

§. 9.

Mangifera glauca, foliis oppositis, oblongis, glaucis; pedunculis oppositis, divaricatis, dichotomis.

Helmedya. Fl. Zeyl. p. 204. No. 439.

Caulis fruticosus, cortice rugoso, griseo-purpureo.

Rami oppositi, frequentes, erecti, patentes; *seniores* colore caulis, *juniores* glauci.

Folia opposita 2 ad 3-pollicaria, petiolis $\frac{3}{4}$ longitudinis, insistentia, glaberrima, reticulata, glauca, oblongo-ovata, cum acumine obtusa, remote dentata; denticulis minutissimis, spinula oræ appressa terminatis.

Pedunculi axillares, tenuissimi, oppositi, longitudine fere foliorum; distantia vix pollicis ab ortu dichotomi, divaricati.

Bractææ. minimæ, ovatæ, oppositæ, pedunculis eorumque dichotomiæ substratæ.

Flores parvi.

Calyx Perianthium; *Folia* 5 subrotunda, patentia, minima, margine membranacea.

Corolla. Petala 5, oblonga, vel obovata, concava, rosacea, calyce majora.

Stamina. Filamenta 5 erecta, stricta, annulo germinis adnata, in adultiore fructu persistentia, petalis, cum quibus alternant, breviora, apice dilatata in cotulam, cui insident antheræ binæ, singulis subrotundis didymis.

Pistillum germen ratione floris magnum, ovatum, acutum, basi cinctum annulo crasso, lobato, staminifero. Stigma simplex.

Pericarpium juxta Königium, druppa ovata, gibba, Nux semibilo-

bilocularis. Crescit in nemorosis Zeylonæ, Coromandelix ad templa Idololatrorum.

Explicatio Tab. IV. Fig. I^{mæ}.

Ramulus Mangiferæ glaucæ, duos pedunculos gerens oppositos, dichotomos, divaricatos, cum bracteis minimis ad divisionum angulos, unus apertos monstrat flores, alter fructus, quorum ad basin corollæ & staminum rudimenta videntur.

- a. flos a posteriore latere spectatus. b. idem a priore. c. germen cum annulo staminifero ad basin. d. filamentum apex in cotulam pro antheris expansus. e. germen conicum, perfectius, annulo lobato cinctum.

§. 10.

Iblandt de Planter, som Ridderen de Linnée i hans Flora Zeyl. af Mangel paa Blomster-Deelene ey har vidst at henseere til nogen vis Klasse, er en under No. 430. anført under det malabariske Navn Highulanda, som den af Hermann og Buurmann er blevet tillagt. Mig synes det er den samme som af Hr. Doctor König mig er tilsendt, paa skrevet: Irrumbili Thamulorum, i det mindste svarer Linnées korte Beskrivelse i alle Poster til min Plante, som Tab. IV. Fig. II. er foresillet. Dens Stamme er greenet, har en graae Bark, med sorte Knuder og veylende Greene, smaae heele, tykke, aarede, Hierte dannende, eller omvendt egagtige Blade med tilbagebøjet Kant, lignende Myrsines, eller Buxboms; som sidde paa korte Stilke og falde let af. Blomsterne ere lodue, smaae og sidde flere tilhobe paa korte Stille, og efter min Formodning høre til Polygamien; da jeg i ingen af de mange, jeg har aabnet har seet et fuldkomment Germen, hvorved har været Frugt-Ker eller Knap. Kalken er meget liden, og tredeelt. Krandsen et tragtagtigt Blad, hvis Ker er dobbelt saa stort, som Kalken, deelt oven til i 3 aflange Lapper; Stov-Stenglerne forskiellige i Tal fra 4—6 udgaaende fra Skiven, og ey fra Krandsen, midt imellem samme sidder et egagtigt med hvide Haar besat Legeme, som er heelt, naar det overskieres. I Henseende til Kalken,

ten, (som Plumier's Figur og Beskrivelse angiver, endskjønt den af de Linnée udelukkes) Blomsterets Skikkelse og Antallet af Støv-Stænglerne kommer den næst til *Pisonia*, hvorhen jeg vil føre den, indtil dens Mage, som bærer Frugt, bliver bekendt. Min Beskrivelse og tilføiede Figur haaber jeg i øvrigt ikke at skulde tillade, at nogen erfaren Urte-Kiendere tager Fejl af Planten selv, og dette Slags Læsere see lettelig, at dette Sted er den ifflun til videre tildeelt, for at forekomme et nyt Slægts Indførsel i Videnskaben, som ved fuldkommere Oplysning igien maatte udgaae.

§. II.

Pisonia? *buxifolia*, floribus, 4—6 andris, trifidis, hirsutis, foliis subsessilibus, reticulatis, obovatis, crassis.

Highulænda. Linn. Fl. Z. 430.

Irrumbili Thamulorum. Königii.

Caulis ramosus, cortice cinereo, fusco, tuberculis aspero.

Rami. alterni, erecti, seu erecto-patentes, cauli similes.

Folia alterna, subsessilia, decidua, approximata, coriacea, unguicularia, reticulata, margine integerrimo reflexa, *juniora* obcordata, *seniora* obovata.

Flores plures, parvi, pedicillati, hirsuti, ruffi, in superiorum foliorum axillis.

Perianthium. trifidum, minimum, laciniis ovatis, obtusis, patentibus.

Corolla monopetala, infundibuliformis, pilis longis appressis, ruffis hirta; tubus calice 2 longior, cylindricus; limbus trifidus, laciniis reflexis.

Stamina Filamenta, 4—6 capillaria, e receptaculo orta. Antheræ longitudine filamentorum, oblongo-lineares, utrinque acutæ, margine utroque involutæ in tubum.

Pistillum germen? corpus imperfectum, ovatum, solidum, in centro floris, pilis candidis erectis, muricatum; stylo & stigmatate destitutum.

Expli-

Fig. 2.

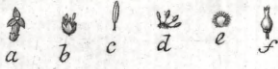
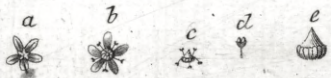

Fig. 1.

Explicatio Tab. IV. Fig. II^{da}.

Pisoniæ buxifoliæ ramus.

- a. flos, cujus corolla 3-fida. b. calyx 3-fidus cum staminibus. c. stamen. d. corpusculum pro imperfecto germine habitum, pilis muricatum, cum staminibus 4. e. idem corpus verticaliter dissectum.

§. 12.

Saa bekiende som det tørre Ebentræ, eller Ebenhøsk, som det hos os almindelig kaldes, fra de allerældste Tider haver været, saa ubekendt er Slæg-
tet og Arten, hvoraf det tages, indtil vores Tider blevet. Herodot har
esterladt os Thalia lib. 3. v. 114., at det vorte i Æthiopien, og er ble-
ven givet tilligemed Guld og Elfenbeen i Skat til Kongerne i Persien. Theo-
phrastus beretter, at Kiernen allene er sort paa dette Træ, hvilket voxer i
Indien som en Buskvegt lignende Cytisus, og er af 2 Sorter, en god og en
slettere. Virgilius enten bevæget som det synes ved Theophrasti Vidnes-
byrd eller ved Beretningerne fra Handelshuusene i Rom, som forskrev det, eller
og maaskee ved Talebrugen, som i hans Tid har tillagt Æthiopien dette Navn,
liquesom vi nu give de varme americaniske Der, Navn af Vestindien, har i hans
Georg. Libr. 2. v. 117—118. i de Vers

— — — sola India nigrum
fert Ebenum — — —

esterladt os, at det allene vorte i Indien. Sidste Meening stadfæstes saavel
af det 292 og 93 V. i den 4de Bog af hans Georg., hvor han beskriver
Nili Udspring, som og af hans 8tende Bog af Æneid. v. 705 og 706,
hvor han opregner de Folkelag, som hialp Cleopatram og M. Antonium: Uden
saa er, at man kan forklare ham her saaledes, at som udi Herodoti Tider
Æthiopien gav det beste og sorteste Ebentræ, saa kom den beste eller sorte Art
udi hans Tid fra det rette Indien. Æthiopien, hvor de søreste Træer vare
ombrugne, og de smærere maatte for tidlig sælges, haver da givet en ringere,
graae, eller hvid sprænglet Art: Hvorved det tilsatte Ord nigrum bliver
meere kiærnesuldt og ziirligt.

Dioscorides Pedaceus anfører 2 Sorter, hvoraf det stetteste og spraglede vorte-udi Indien, det beste og sorteste i Ethiopien, han tillegger det desuden nogle Egenskaber, som ikke passe sig paa vores Ebentræ, hvilket dog umueligt kan være andet end de Gamles, nemlig, at det har en stikkende og pirrende skarp Smag, lugter behageligt, naar det brændes, og bliver rødt ved Gnidning.

Plinius 12 Bog IV Cap. har baade anført Virgilii og Herodoti Meeninger, og synes efter den Forklaring, som Stapel har givet ved Theophrastus pag. 358. over Plinii 12te Bogs 4 Cap. at antage begge Meeninger saaledes, at Herodoti Eben-Art var den beste og sieldenste, som vorte paa eller blandt Palme-Træer i Ethiopien: Theophrasti eller Virgilii den ringere, hvilken Indien overalt af smaae Buske som Cytisus frembragte.

Mathiolus over Dioscoridem siger, at Historie-Skriveren Pausanias foregiver efter en kyndig Boranici Beretning, at Træet vover meest under Jorden, og er over samme lidet tilsyn, hvilken Meening han holder for rimeligere, end at den skulde være en Busk: Vært som Cytisus.

Solinus Polyhistor. Cap. 52. at ligesom Indien allene sender Peber, saa forsyner den os og allene med Ebentræ, at samme Træ er tyndt og meget greenet, har en sprukket, ujævn og saa vidt her og der gabende Bark, at man kan see til dets inderste, som allene skiules af et tyndt fint Overlag. At saavel Træet som Marven har den Udseende og Glands, som Gagat-Stene, at Kongernes Scepter og Gudernes Billeder deraf blive giordte, at Bøgere af dette Træ betage al Slags Gift dets Skadelighed, og at det derfor var ingen Under, at samme var i saa stor Priis udenlands, da der giordes saa meget af det hjemme. De som have fulgt dem, vidste ikke meere til Hermanns Liden, af hvis Herbariis en heller noget til dette Træes Kundskab er udkommen.

S. 13.

Rumphius har i den 3die Deel af Herb. Amboin. fra den 1 til den 15de Side beskrevet og ved 6 Kobber-Tavler forestillet adskillige Arter saavel af de sande som falske Ebentræer, hvoraf de sidste ikke synes at høre til dette Slægt. Han har lært os, at Kiernen af de gamle Træer allene er sort: Ringen derimod hvid, og at paa de unge baade første og sidste er hvid.

Det

Det har været vores vittige og skarpsigtige König forbeholdt, en allene at opdage Dugangs-Maaden med dette Træ i Indien, nemlig, hvorledes der boeres Huller i samme paa adskillige Steder, hvilket forvolder, at ved Luftens Tilgang Branden i Træets Kiærne, som forarsager den sorte Farve videre udbreder sig til Ringen, saa at en mindre Deel af samme bliver ubrugelig, og at det desuden maae iagttages ved denne Behandling, at alt for unge Træer en boeres, besynderlig, at ikke efter Boeringen for meget hastes med Feldningen, da ellers Kiærnen bliver hvid-aaret eller flammer og ikke ret sort; men han har og fuldkommen oplyst os om Slægtet af dette kostbare Træ, viist, at det hører til Diospyros, og sendte mig med den fuldstændigste Beskrivelse over alle dets Deele, tillige de smukke Exemplarer, hvorefter den Tegning er giort, som jeg tillige med dem har den Ære at forelægge Selskabet. König's Opdagelse er bekræftet af Thuunberg, antaget af Linnée i hans Suppl. Pag. 440., og Beskrivelsen selv omstændelig anført i det physiographiske Selskabs Handlinger, 1 Deel 3 St. 176 og 177 Side, hvorved er giort den Anmerkning, at hverken Beskrivelsen af Blomsteret, Frugten eller andre Deele stemmer overeens med Rumphii, saa at sidste, uagtet al sin Møye har søyles i sit Dømmærke, og af hans Haandlangere maae være blevet skuffet.

§. 14.

Mig synes, at Rumph rettelig har beskrevet Frøet, at hans Caju Arang fra Molucca ligner meest König's Ebenus fœmina, da maaskee hans Caju Arang eller første Ebenus er König's Mas. Men hans Afbildninger besynderlig over første ere ikke vel trufne, og den øvrige Beskrivelse falsk. Træet er af middelmaadig Højde, Stammen af meere end een Mand's Tykkelse med sortagtig, sprækket Bark, Greenene i stor Antal, slanke, udsprede, med Ujevnheder af de offaldne Blade. Disse ere vrelende, aflange, heele, glatte, mørke, neden under aarede, gaae ud fra 2 Steder allene, i temmelig Afstand paa fast umærkelige Stille, i hvis Axlær sidde smaae aflange Dyne. Blomstret hører under Polngamien, og findes paa 2 Stammer, hvoraf den eene har 9 til 12 par greenede Støv-Stengler, med et lidet ufrugtbar Frugt-Knub, det andet 6 enkelte Støv-Stengler med en Frugtbringende Knub. Hvorefter kommer et sort Bær af Størrelse som vores sorte Kirsebær, i hvis

Hønningagtige og saftige Kød sidde nogle (6 a 8) aflange, 3-kantede, Kastaniebrune Kierner. Begges Bøgere er Klokke-dannet, skaarret i 4 Lapper, og Krandsen bestaaer af et cylindrisk Kør, som oven til er deelt i 4 egagtige Stykker: Disse ere fligve, og ved en omslaet Bugt ved Roden af hver Lap tilslutte Mundingen af Køret; alle saaledes som Kobberet Tab. V. udviser. Da vi savne en fuldstændig Figur af dette mærkelige Træ, har jeg besørget saadan en, som kan sammenholdes med Beskrivelsen, hvilken for største Deelen er sammendraget af Opfinderens, dog med de Forandringer, som de af mig opførte Blomstre have anlediget, og hvis Mangler maae skrives paa min Regning, hvor den viiger fra König's, som i de forhen anførte svenske Handlinger kan læses, og stemmer gandske overeens med den af ham selv mig tilsendte Beskrivelse.

§. 15.

Diospyros glaberrima, foliis oblongis, glaberrimis, coriaceis subtus venosis; floribus fertilibus, axillaribus, pedicellatis, subsolitariis. Linn. Suppl. pag. 440. confer. Physiogr. Sæss. Skr. 1 D. Pag. 176—180.

Karimgalli Thamulorum.

Arbor mediocris, *Truncus* homine crassior, cortice fissio, rimoso, cinereo-fusco tectus.

Rami primarii numerosi, erecto-patentes, *reliqui* patentissimi, bifarii, penduli, cicatricibus decidentium gemmarum & petiolorum scabri, in axillis atque apicibus pubescentes.

Folia bifaria, patentia, crassiuscula, viridia, lanceolato-oblonga, obtuse-acuminata, glabra, nitida, subtus venosa, integerrima, margine parum reflexa, 3 fere pollices longa, uno parum latiora, petiolis brevibus, pubescentibus affixa.

Flores polygami, *masculini vel steriles*, hermaphroditi, bracteis minimis subsolitariis, appressis, ovatis, pubescentibus fulti, racemis parvis ex axillis ramorum prodeuntes.

Calyx. Perianthium monophyllum, campanulatum, glabrum, coriaceum; limbo 4-partito; laciniis ovatis, obtusis, ciliatis, parvis.

Corolla

Corolla monopetala. Tubus cylindricus, calyce multo longior. ad faucem contractus; Limbus patens quater-partitus; laciniis oblique patentibus, ovatis, obtusis, concavis, carinatis, albis, longitudine dimidia tubi, singulis ad basin altero margine inflexis, qua torsione faux tubi fere clauditur.

Stamina. Filamentorum 9—12 paria, receptaculo adnata singula, apice barbata, divisa in lacinias 2, 3, 4. : Antheræ lineares, utrinque acutæ, pellicula decidua obvolutæ.

Pistillum germen minimum, sterile, ovatum marcescens, stylo & stigmate destitutum.

Fertiles vel fœminini, hermaphroditi, bracteis geminis, minimis, ciliatis, cordatis, coriaceis caducis fulti.

Calyx Perianthium monophyllum, coriaceum, campanulatum, glabrum; Tubus ventricosus, obsolete 4-angulus; Limbus 4-partitus, laciniæ ovatæ, concavæ, carinatæ, patentissimæ, interius ad basin lunula prominente tubum floris amplexante auctæ, longitudine vix tubi.

Corolla. decidua, a me non visa, juxta authorem, ut in masculis, sed latiore tubo.

Stamina. Filamenta 6 simplicia, quorum 2 breviora, per paria approximata, receptaculo adnata, pistillo minora.

Pistillum. germen globosum, subangulatum, glabrum, tubo longius. Stylus erectus, brevis, crassus, ad apicem 4-partitus; Stigma stellatum.

Pericarpium. Bacca globosa, depressa, magnitudine cerasi nigri, cortice coriaceo, glabro.

Semina. 6—8 oblonga, compressa, 3 quetra, glabra, coloris castanei, in pulpa melliginea, dulci, atra, nidulantia.

Locus. Uber harum arborum proventus in vastissimis sylvis prope Jasnapatnam & ad latera montium Trinquemalensium.

Explicatio Tab. Vta.

- A. ramus Diospyri glaberrimi sive Ebeni, fertilis. B. alius ramulus cum racemo florum sterilium.
 a. corolla sterilis. b. calyx stamina in situ continens. c. stamen bifidum. d. aliud 3-fidum. e. germen sterile cum stamine, cujus apex barbatus, 4-fidus, cum calyptra decidua, extimæ antheræ adhærente. f. flos fertilis. g. calyx cum pistillo & stamine unico. h. germen striatum. Stylus brevis, 4-fidus. Stigmata stellata.

§. 16.

Linnæi Slægt Ochna kaldet, trænger meget til Oplysning. Bestemmelsen er af ham allene gjort efter den ene Art Jabotapita, og indrettet efter Plumier's Beskrivelse og Udsbildning, uden at den anden Squarosa er synderlig kommen i Betragtning; til sidste Art mangle vi en taalelig Udsbildning, og i dens Synonomie er Urigtighed. Jeg haaber at afhjælpe disse Mangler ved 2 smukke Exemplarer, hvoraf den eene synes at være Jabotapita Cinamomi fol. Buurmanni og den anden Ochna Squarosa. Sidste har værlende, udstaaende, sive Greene, korstængede, aflang-egagtige, Skarptandede, og i Randen piggede Blade, en Green-Skiem (cyma) af Blomster under Bladene, Blomsterne siddende paa 1 Tomes Stille. Kalken bestaaende af 5 aflang-egagtige stumpe, huule og læder-agtige Blade. Krandsen 7—9 Blade i 2 Rader, som ere lidet større end Kalkens, aflange, tilspidsede ved Roden, hvor de uden Stille (ungues) hæstes til Skiven. Støv-Stængelserne ere mangfoldige, siddende i en Kreds omkring Skivens Rand, korte, sive og vedblivende. Støv-Giemmerne derimod, som ere tynde, firkantede, linie-agtige, lade Støvet falde i de lukte Blomstre, og affalde, saasnart samme aabnes; Frugt-Knubben dybt sfuuret, Nøret meget langt, ombøjet ved Spidsen, og Knappen en rundagtig Klods. 5 aflange Steen-Frugter nedsenkte med Enden i en Riødsfuld Skive. Inden for Stikken et tyndt Omsoeb, der indslutter Frøet, hvilket stiller sig ad i 2 Deele, som en Mandel. Ved at sammenligne disse Mærker med Linnæi Slægtes, vil man finde stor Forskiellighed. Kalken i hans er eet lidet 5-deelt Blad meget mindre end Krandsen: I min, 5 Blade

5 Blade næsten af samme Størrelse med samme: Hans Blomster-Blade sidde paa Stengler af Størrelse med Kalkens Blade: mine have ingen Stengler: Tallet af Bladene ere der 5, her 7 til 9. Støv-Giemmerne i hans rundagtige: I min 4 gange saa lange, som deres Stengler, tynde og lineagtige. Frugt-Røret er i mit meget langt med en Knub paa Enden. I hans ender Røret sig udi et umærkeligt Stigma. Men da Frugten og Skiven i begge ere eens, bør de ikke adskilles, saafremt begge Arter høre til Polychandrien: men da jeg seer af det Mærke, som er sat ved Jabotapita, at han af samme har havt et usfuldkomment Exemplar, og at hans Beskrivelse gaudske stemmer overeens med Plumier's, og den af ham givne Figur: saa troer jeg, at den er efter ham udfreven, men som Stamina feyle i denne, har de Linnée saa meget mindre gjort sig Betænkning, at anføre dem, som de fandtes i den udi Flora Zeylon. beskrevne *Ochna squarosa*, som han til den Tid troede, at den var samme Art med Plumier's *Jabotapita*, nu seylede ham *Antheræ*; da ingen *Corolla* vare paa den Ceylon'ske *Ochna*, har han heller ingen *Antheræ* funden, hvilke og i den udi Flora Zeylon. anserte Beskrivelse ere udeladte; han maae da enten efter andres Beretning eller efter Formodning, at de maatte falde under den Figur, som passer sig paa de allerfleeste Planter's *Antheræ*, have beskrevet dem *subrotundæ*: Men dette slaer Fejl her i denne naturlige Familie, som af Addison kaldes *annonæ*, hvis Planter i Almindelighed have dem lange, og 4 kantede, som i min *squarosa*. Jeg troer desuden saa meget mindre, at Linnée har seet Støv-Stenglerne paa *Jabotapita*, som de af Addison Tom. II. pag. 364. familie des plantes, ere angivne at være allene 5. Denne Mand, af hvis Beskrivelse over Diebladene paa Planten pag. 360. man kan overbevises, at han har seet den enten levende eller haft friske Greene deraf, og som havde Udgang til Plumier's Urte-Samling i Jardin du Roi, kan ikke troes, at have viiget fra Linnée i saa betydelig en Deel af Blomstret, dersom han ikke havde været vis i sin Sag. Hans Vidnesbyrd overvejer derfor hos mig meget Aublets i hans Flora guiana, som fører *Jabotapita* uden Beskrivning og Anmærkning til Polyandria. Ingen af Linnæi Discipler have anmerket noget om denne Plante til Tegu, at den dem ikke maae være forekommet. Addisons Foregivende fortiener derfor, at Urtekyndige, som have den Lykke at komme over

Jabo-

Jabotapita, agte saavel paa dens Støv-Giemmers Tal, som Figur, da begges Bestemmelse maae Hayes, ferend en usagtig Slægt-Beskrivelse kan forsørges over Ochna, efter begge dens Arter, ifald de i Fremtiden kunne under eet Slægt foreenes, da i saa Fald mange Bestemmelser maae enten udelades af eller forandres i den Beskrivelse, som vi nu have.

§. 17.

Endskjønt ingen anden Marsag kan sees til mange Planters Adskillelse, saasom Cinnæ fra Agrostis, Antoxanthi fra Avena, Jussieæ fra Ludwigia, Andromedæ fra Erica, end Støv-Stenglernes Tal i det kunstige Systema, saa vil jeg dog ey allene tilgive, men biesalde den Urte-køndige, der i almindelig bekiendte Slægter saasom Rannunculer, Anemoner &c. henføre Urter derunder, om de end ikke skulle komme overeens i Støv-Stenglernes Antal; men det gielder ikke efter mine Tanker om de steldne Planter, da de Søgende i saa Naade med deres Leede-Traad tabe den Nytte; som de have Ret at fordre af Systemet, og blive aldrig i Stand med Visshed at afgjøre om en Plante er et nyt, eller hører under et bekiendt Slægt, man maae derfor for at lette Kundskaben, tilside sætte noget af den naturlige Sammenhæng, hvor begge ikke kunne iagttages, at der ikke skal klages med Comodie-Skriveren over Systematicos, quod intelligendo faciant, ut nihil intelligatur. I Følge heraf bliver mit Raad at stille Jabotapita fra Ochna, ifald første hører til Pentandria. Simaba guianensis, som har 10 Stængler, hører til samme naturlige Familie, og gier en Undtagelse fra den sædvanlige Figur i Addison's Annonis, da Antheræ ere ovate, og maae ligeledes komme under Ochnæ Slægt, naar man ey vil agte paa Tallet af Stamina. Sammes Soramina guianensis er vist en anden Plante, men ligner i det heele meget min Ochna squarosa, og, da den har 160 Stamina, kunne den let være ført under Ochnæ Slægt, indtil den fik flere Sælskabs-Bredre, som gjorde det Umagen værd at adskille dem. Hvad Synonymien angaar ved Ochnæ tvende Arter, da er ved Jabotapita intet at erindre, thi Plumier's og Margraf's Planter ere begge tagne under een Hiimelegn, og Margraf's er anført af Plumier selv og Buurmann i Pl. Amer. Pag. 147. libr. 153.: Men ved Ochna squarosa bør Plukenets Navn være

det

det eneste, da hans Plante er kommen fra Ceylon over Cap de bonne esperance, og er den samme med Floræ Zeylonicæ og min, hvilket hans Figur udviser, som, i hvor forstumlet den end er, er den beste, vi hidtil have havt; Buurmanns maae i Steden for at være Hoved-Synonomum tilsidefattes. 1. fordi den allene efter Formodning er ført af ham under Jabotapita, uden at han har seet Krands, Støv-Stengler eller Frugt, 2. fordi den, ifald den skulde høre til Ochnas, burde det være til Jabotapita. 3. fordi den endnu meere ligner en anden Plante, som ved en anden Lejlighed skal ophyses.

§. 18.

Ochna squarosa cymis lateralibus devaricatis, Linn. Spec. plant. Pag. 731. excluso synonymo Buurmanni.

Arbor africana, subrotundo folio, margine denticulis acutis aspero, floribus pentapetalis, atro-purpureis. Pluken. Alm. 41. Tab. 263. fol. 1. 2.

Caulis arborefcens, ramis alternis, strictis, patentibus.

Folia alterna, subsessilia, remota, oblongo-ovata, glabra, nitida, venis obliquis exarata, reticulata, 3 ad 4 pollices longa, $1\frac{1}{2}$ fere lata, margine undulata, acutissime dentata, denticulis minimis, spinosis, appressis.

Cymæ florum laterales, divaricatæ, infra folia.

Pedunculi. unciales, uniflori.

Calyx. Perianthium 5 phyllum, foliolis striatis, concavis, patentibus.

Corolla petala (7 ad 9) oblonga, patentia, venosa, reticulata, flava, ad basin augustiora, sine unguibus receptaculo affixa.

Stamina. Filamenta innumera, brevissima, stricta, crassa, erecta, persistentia. Antheræ lineares, tenues, tetragonæ, filamentis 3 aut 4 plo longiores, deciduæ, pollen in clauso flore demittentes.

Pistillum germen ovatum, lobatum. Stylus longissimus flexuosus

sæpe tortus, & nodo ad apicem, quo nutare solet, frequenter exasperatus. Stigma capitatum.

Pericarpium drupæ ovales, nigrae, 2, 3, 4 bases receptaculo succulento immergentes.

Explicatio Tab. VI^{ta}.

Ramus *Ochnæ squarosæ*, cum cyma florum infra folia.

- a. calyx expansus cum circulo filamentorum, cujus antheræ deciderunt. receptaculum cicatricibus 5 germinum notatum. stylus cum stigmate. b calyx drupas continens, inter quas eminent stylus, infra stigma nodo exasperatus. c. flos nuper expansus cum antheris, quibus supereminet apex styli. d. filamentum unicum cum anthera vertice crenato. e. calyx expansus. cum 5 drupis, e quarum centro prodit subulatus stylus, duplo longior. f. Stylus stigmate terminatus. g. nux transversim secta cum binis nucleis.

